

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД КУЛЬТУРИ
«ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ»

ЙОГО НАЗИВАЛИ «МАЕСТРО»

(до 95-річчя від дня народження
Леоніда Федоровича Бикова)

Бібліографічне есе

Маріуполь
2023

УДК 791(477.62)
Й-75

Його називали «Маестро» [Текст] : біобібліогр. есе / уклад.
Й-75 Н. В. Корабльова ; Комун. закл. культури «Донецька обласна бібліотека
для дітей». Маріуполь, 2023. – 16 с. : фот.

У 2023 році відзначається 95-річчя від дня народження Леоніда Федоровича Бикова (1928–1979), талановитого актора та режисера, чия творчість увійшла до золотого фонду українського кінематографу.

Біобібліографічне есе «Його називали “Маестро”», підготовлене фахівцями Донецької обласної бібліотеки для дітей, познайомить читачів з життям та творчістю видатного українського митця.

Видання адресоване учням шкіл, вчителям, бібліотечним працівникам, всім, хто цікавиться історією рідного краю.

УДК 791(477.62)

«Без перебільшення можна сказати, що сама атмосфера робочого міста Краматорська, де пройшли дитинство і юність Льоні, загартувала його дух і волю, навчила любити і поважати людей простих, добрих, мужніх. Образи таких людей він і створював на екрані. Завдяки Бикову я зрозумів, що актор і людина – поняття нероздільні».

(Микола Мащенко)

Талановитий актор, режисер (кожна кінострічка, в титрах якої було його ім'я, набувала популярності на теренах колишнього СРСР і ставала класикою національного кінематографу), сценарист, народний артист України, член Спілки кінематографістів України, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, улюбленець мільйонів глядачів – все це про Леоніда Федоровича Бикова.

Народився майбутній митець 12 грудня 1928 р. у селі Знам'янці Слов'янського району на Донеччині в родині робітників. Наступного, 1929 року, батьки Федір Іванович та Зінаїда Панкратівна Бикови разом зі старшою донькою Луїзою та сином переїхали до Краматорська, у селище Жовтневе.

Федір Іванович працював вальцівником на Краматорському металургійному заводі, Зінаїда Панкратівна займалася вихованням дітей. Дитячі літа маленького Льоні пройшли в атмосфері родинного тепла. Саме від батька митець успадкував дотепність, нетерпимість до найменшої фальші.

В 1936 році родина Бикових переїхала на нове місце проживання, до району «Прокатчики». У цьому ж році Леонід пішов до першого класу школи № 6. Ледве навчившись читати, на сімейних вечорах він із захопленням, в особах, читав гумористичні оповідання А. Чехова. Згодом разом зі старшою сестрою влаштовували спектаклі у дворі будинку, де мешкали Бикови.

Проте в юнацькі роки Леонід і не думав пов'язувати своє доросле життя з кінематографом. У нього були інші плани на майбутнє: під впливом переглянутих кінострічок про героїчних льотчиків хлопчик мав намір, як і багато підлітків на той час. Навіть почав разом з найкращим другом Віктором Щедроновим будувати свій літак, щоправда, дерев'яний.

Але мирне життя родини Бикових, як і багатьох інших, перекреслила Друга світова війна... У жовтні 1941 року Леонід разом із сім'єю був евакуйований до м. Барнаул, а Віктор Щедронов (який був на 2 роки старшим за свого друга) пішов на фронт.

Федір Іванович за станом здоров'я мобілізації не підлягав, проте він добився дозволу супроводжувати ешелони з продовольством на фронт. Кожного разу, коли черговий ешелон повертався до Барнаулу, непритомного від голоду батька зустрічали рідні (людина, яка була на такій «хлібній» посаді,

важила менше 50 кг!).

Леонід спробував втілити свою мрію стати льотчиком і, приписавши собі кілька років, прийшов до військкомату і попросив направити його до льотного училища. Маленький зріст (163 сантиметри) і типове для хлопчиська-підлітка обличчя не дозволили майбутньому акторові домогтися бажаного: йому порадили спочатку закінчити школу. В 1943 році Л. Биков зробив спробу поступити в 2-гу Ленінградську спецшколу військових льотчиків, що була евакуйована до столиці Алтайської автономної республіки м. Ойрот-Тур, але знову був відрахований через те, що завищив свій вік.

В 1945 році Леоніда Федоровича все ж таки зарахували до спецшколи для льотчиків у Ленінграді, яка, проте, невдовзі була розформована через закінчення війни. Після повернення до Краматорська Биков, за наполяганням батька, вступив до машинобудівного технікуму, провчився там рік, і... вирішив навчатися акторській майстерності.

До школи акторів у Києві його не прийняли, адже на той час (1946 рік) він ще не мав атестату про середню освіту. Юнакові довелось повертатися додому і закінчувати 10 клас у середній школі № 6 м. Краматорськ. А, беручи участь у самодіяльності, вперше вийти на сцену місцевого Будинку культури (зараз Центр культури та дозвілля ім. Л. Бикова).

Стати студентом вдалося з другої спроби – коли він, дослухавшись поради сестри Луїзи, подав документи до Харківського театального інституту. За спогадами однокурсниці Леоніда Бикова Світлани Чібісової, на вступних екзаменах у 1947 році він був «у яскравій картатій сорочці. Привертали увагу його добре окреслені великі губи, носик «качечкою», очі з пустотливою хитринкою і красивий кучерявий чуб...». Тому, коли «Биков оголосив, що читатиме «Гамлета» Шекспіра, зала вибухнула «гомеричним сміхом». Під час монологу «Бути чи не бути» не стримували сміх вже і самі представники екзаменаційної комісії». Проте Биков поступив, у другому турі він обрав монолог із комедії «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого і це стало його квитком до омріяного театального світу.

Биков успішно навчався на курсі колишнього актора театру «Березіль» Данила Антоновича. Як згадував кінорежисер Микола Мащенко, якому довелося ділити кімнату в гуртожитку з Л. Биковим: «Льоня був совістю студентського товариства. Життєрадісний, енергійний, він умів пробудити у своїх товаришів оптимізм навіть у тяжкі хвилини, такі нерідкісні у житті студентів».

Тут же, в інституті, Леонід Федорович зустрів свою майбутню дружину Тамару Кравченко. Через 6 років вони побралися, народився син Олесь (1956), а через два роки – донька Мар'яна. Згодом донька розповідала: «Проживши своє жіноче життя і спостерігаючи багато родин, я можу сказати, що більшого

щастя, більшого розуміння і дбайливішого ставлення один до одного, ніж у моїх батьків, я не зустрічала ні в кого». І сам Леонід Федорович писав друзям: «Ми красиво прожили з нею життя».

Після успішного закінчення навчання в інституті, у 1951–1960 роках Л. Биков – актор Харківського державного академічного театру імені Т. Шевченка (зараз Харківський академічний український драматичний театр ім. Т. Шевченка). Роль матроса Паллади у виставі «Загибель ескадри» стала дебютною на театральній сцені. Потім (1952) була роль Павки Корчагіна у п'єсі «Як гартувалась сталь», Москатель у комедії «З коханням не жартують».

На сцені театру Биков зіграв понад 20 ролей – головних, другорядних і навіть без слів («Не називаючи прізвищ», «Роки блукань», «Людина шукає щастя», «Вулиця трьох солов'їв, 17», «Коли цвіте акація», «В пошуках радості» тощо).

Його помічають кінорежисери й запрошують грати в кіно: спочатку на епізодичні, а потім і головні ролі. Свою першу роль в кіно Л. Биков зіграв 1952 року на кіностудії «Ленфільм» у стрічці «Переможці», потім був Сашко у фільмі Київської кіностудії «Доля Марини».

Серед найкращих ролей Леоніда Бикова в кіно цього часу можна назвати Богатирьова («Дорога моя людина», 1958), Акішина («Добровольці», 1958), танкіста («Травневі зірки», 1959), Гаркуші («На семи вітрах», 1962). Різноманітні образи, втілені Биковим, відрізнялися між собою. Однак у всіх випадках безпомилково визначався вплив на образ особистості актора, його м'якого гумору і дивовижної чутливості.

Фільми «Приборкувачка тигрів» (1954), «Максим Перепелиця» (1955) роблять Леоніда Бикова відомим у СРСР. Іронічно-комедійний талант актора тут розкрився повною мірою. Він так неповторно смішно і зворушливо зіграв закоханого Петю Мокіна та сільського балагура Перепелицю, що й зараз глядачі постійно переглядають ці картини саме через неперевершену гру талановитого актора. Як і раніше, кіногерої Бикова притягують увагу глядачів своєю душевною чистотою, внутрішній світ його героїв не зіпсований, а ставлення до життя на диво світле.

Такий характер персонажів, відтворених актором на екрані, не можна назвати випадковістю, адже Биков у всіх випадках грав фактично сам себе.

Справжньою несподіванкою для актора стала пропозиція, що надійшла в 1958 році від Олексія Баталова, той приступав до екранізації повісті «Шинель» М. В. Гоголя і запропонував Бикову головну роль. Але керівництво харківського театру тоді просто не відпустило до Москви свою зірку, завдяки якій театр незмінно збирав аншлаги.

Наступного, 1959 року, режисери з того ж «Мосфільму» Семен Туманів і

Георгій Щукін задумали знімати фільм «Альошчине кохання» і на головну роль запросили саме Бикова, який зіграв у ньому одну з найкращих своїх ролей та по праву зайняв одне з провідних місць серед тодішніх радянських зірок.

Коли стрічка вийшла на широкі екрани, Бикова у Харкові вже не було: в 1960 році його з родиною запрошують на «Ленфільм» й одразу вручають ключі від трикімнатної квартири на набережній Неви. Рішенням переїхати в Ленінград сприяло й те, що Бикову пообіцяли дати спробувати себе в кінорежисурі. На «Ленфільмі» він почав знімати невеликі гумористичні сюжети для тележурналу «Фітіль», а в 1961-му році разом з режисером Гербертом Раппопортом Леонід Федорович представив глядачам короткометражку «Як мотузочок не в'ється». Картина залишилася практично непоміченою як критикою, так і глядачами, але Бикова ця маловдала спроба не злякала і не відвернула від режисури.

У Ленінграді Биков знімає свою першу режисерську роботу – кінокомедію «Зайчик» (1963). Стрічка мала успіх у глядачів, проте у пресі його критикують. І керівництво кіностудії до режисури Бикова більше не допускало...

«Вже майже рік не знімаюся, – писав він Миколі Бориченку, одному з близьких друзів по харківському театру. – Не хочу. Відмовився від 9 сценаріїв. Не хочу брати участь у брехливих і антихудожніх речах. Звичайно, довго не протримаєшся, треба виконувати план студії. Усе частіше думаю, що треба повертатися додому». І в 1969 році родина Бикових їде до Києва, куди актора давно наполегливо кличуть.

На кіностудії ім. О. Довженка Биков сподівається втілити свою давню мрію – зняти фільм про воєнних льотчиків, сценарій якого він створив разом з Євгеном Онопрієнком і Олександром Сацьким.

Але... на кіностудії його зустріли бойкотом: «Понаїхали тут генії! Своїх вистачає! А хто такий Биков?!». Донька Мар'яна згодом згадувала, що Леонід Федорович дуже важко це переживав і до кінця життя мучився питанням: «Навіщо?! Навіщо було мене переманювати, якщо тут я нікому не потрібен?!».

У Києві актор та режисер опинився без кабінету та житла, сім'я оселилася в гуртожитку, а робоче місце Леонід Федорович облаштував на старій канапі в буфетній курилці. Ділові перемовини режисер змушений був проводити в коридорі. З 1966 по 1971 рік він не знявся у жодному фільмі. Своему другу Миколі Бориченку Биков писав: «Мені здається, що я себе втратив. Іншого визначення знайти не можу. Я в простій вже три місяці. Відмовився від п'яти робіт. Дуже вже все погано. Ходжу за зарплатою. Соромно...». В результаті за

9 років роботи на київській кіностудії йому було дозволено зняти лише 2 фільми...

Стрічку «В бій ідуть лише “старі”» (прототипами героїв якої став цілий ряд радянських льотчиків Другої світової війни, і в першу чергу двічі Герой Радянського Союзу Віталій Попков), через її «негероїчність» довго не пропускала цензура. Тоді Биков схитрував: зачитував уривки зі сценарія на своїх творчих вечорах і зустрічах з глядачами на сценах різних міст Радянського Союзу. Слухачі були захоплені його виступами й керівництво студії врешті-решт дало «добро» на зйомки фільму.

Режисером Л. Биков був зразково-показовим. На майданчику панував ідеальний порядок, він ніколи не виходив з себе, ніколи не підвищував голос, що б не трапалося, тільки нервово курих одну сигарету за іншою. Своїх артистів він любив і поважав всім серцем, й одного разу це велике добре серце не витримало. У Бикова стався інфаркт, але фільм він таки дозняв.

У цій картині актор зіграв головну роль – командира «співочої» ескадрилії Олексія Титаренка на призвисько «Маестро», і заспівав українську, наразі таку актуальну і відому пісню «Ой у лузі червона калина похилилася...».

Кінокартина «В бій ідуть лише “старі”» вийшла на екрани на початку 1974-го. Фільм став втіленням юнацької мрії Леоніда Федоровича про небо і даниною пам'яті тим, хто не повернувся з війни. Прототипом Смуглянки був його друг дитинства, Віктор Щедронов, який загинув 11 квітня 1945 р. у небі Чехословаччини...

Стрічка ставила рекорди за касовими зборами, після декількох повторних переглядів глядачі знали всі діалоги з кінофільму напам'ять, але можливості переглянути його ще раз не втрачали. Відзнята 50 років тому, «В бій ідуть лише “старі”» досі залишається однією з найулюбленіших кінострічок військової тематики.

На Всесоюзному кінофестивалі, що пройшов у 1974 році в Баку, фільм і режисер отримали нагороди в номінаціях «Перші премії за художні фільми» та «Найкраща чоловіча роль». Згодом були премії Всесоюзного кінофестивалю в Москві та Міжнародного кінофестивалю в Карлових Варах, а Леонід Биков отримав звання народного артиста України.

У 1976 році Л. Биков повторно повертається до теми війни. Цього разу він починає зйомку фільму «Ати-бати, йшли солдати» за сценарієм Бориса Васильєва та Кирила Раппопорта. Зйомки картини проходили під Загорськом (зараз

Сергіїв Посад) взимку 1976 року і були досить складними: стояли люті морози, від яких страждали не тільки люди, але навіть техніка, задіяна у зйомках. До того ж представники Держкіно чіплялися до сценарію, як могли: назва дивна, якась дитяча лічилка, знову ні слова про керівну роль партії. А коли зйомки батальних сцен було закінчено, виявилось, що велика частина відзнятого матеріалу непридатна для монтажу через зіпсовану плівку... Графік зривався, солдат і військову техніку більше тримати не можна було.

Леонід Биков поїхав до Москви на прийом до міністра оборони СРСР маршала Андрія Гречка, мав з ним довгу розмову. Після повернення Леонід Федорович зліг з другим інфарктом: дались взнаки півторамісячні зйомки у важких умовах, коли режисер дбав про всіх членів групи, крім себе. У лікарні він пише лист-заповіт, адресований друзям – режисерові Миколі Мащенко й акторові Іванові Миколайчуку – подбати про його родину після його смерті. У цьому ж листі він розпоряджається про власний похорон: «Не треба ніяких промов над могилою, скажіть тільки: «Прощай» – і заспівайте мою улюблену пісню – «Смуглянку». Інакше я встану з труни і піду від вас».

Одужавши, Леонід Федорович закінчив картину. Він зіграв одну з ролей першого плану: у процесі підбору акторського складу знімальна група перепробувала чимало претендентів на роль єфрейтора Святкіна, але жоден з кандидатів не підійшов. Тоді колеги порадили режисерові зіграти цю роль самому, хоча Биков й не планував зніматися у фільмі. Зараз вже очевидно, що навряд хтось інший зміг би втілити цей глибокий і харизматичний образ на екрані краще, ніж Леонід Биков...

Героїчна праця учасників цієї картини виявилася не даремною: покази стали черговим тріумфом Леоніда Бикова як актора і режисера. За створення цієї і попередньої кінокартин в 1977 році Биков був удостоєний Державної премії УРСР імені Т. Шевченка (зараз Національна премія України імені Тараса Шевченка).

Усі ці перемоги, нагороди, безперечно, щиро радували митця, але душа його була неспокойна. Режисера хвилювали окремі моменти в устрої держави того часу, він хвилювався з приводу всюдисущого підлабузництва, догідництва і корупції. Наявність цих громадських пороків не давала Бикову працювати з максимальною віддачею. Він не протестував і не дисидентствував, на дух не переносив пристосуванців, які, вислужуючись перед владою, буквально рвуть зубами один одного в боротьбі за матеріальні блага (квартири, загранпоїздки тощо), пишуть наклепи. Він міг порадити міністрові піти на пенсію чи відмовитися від бенкету з високопосадовцем на користь риболовлі; будучи людиною чесною і порядною, він дозволяв собі нечувану на ті часи розкіш –

говорити правду.

Биков мало розповідав про свою родину, вважаючи її фортецею. Тільки друзі знали, що останні 10 років митця пройшли в боротьбі за долю сина Олександра, якого під час служби в армії через конфлікт з командуванням з діагнозом «шизофренія» відправили до психіатричної лікарні (Лесь Биков після смерті батька емігрував до Канади, незалежна психіатрична експертиза визнала його цілком здоровим).

Тож ворогів Леонідові Бикову не бракувало – не лише на студії, але й вище. Йому не дозволили працювати над фільмом «Не стріляйте у білих лебедів», що стало для Леоніда Федоровича великим потрясінням. Режисер дуже хотів докласти зусиль до створення цієї картини, сюжет якої і персонажі були близькі Бикову за духом, але не судилося...

У 1978 році розпочались зйомки фантастичного сатиричного фільму «Прибулець» за повістю Євгена Шатка «Прибулець-73». Биков виступив як автор сценарію, режисер та виконавець головної ролі інопланетянина Глоуза та колгоспника Юхима. У березні 1979 року було вже відзнято дві частини фільму і 5 квітня представлено суду критиків. Картину чекав успіх, але невблаганна доля зруйнувала плани...

Леонід Биков пішов у засвіти 11 квітня 1979 року. Трасою Мінськ – Київ він повертався з дачі на березі Київського моря, куди їздив, щоб перевірити, чи не затопило будиночок дощами і талою водою.

Неподалік від населеного пункту Димер попереду режисера на малій швидкості рухався трактор «Білорусь» з культиватором, який Биков вирішив об'їхати. Однак в процесі обгону на зустрічній смузі виявилася вантажівка ГАЗ-53. Щоб уникнути лобового зіткнення, Л. Биков почав гальмувати, проте на мокрій трасі автомобіль розвернуло вліво на 90 градусів, після чого на повній швидкості кинуло на вантажівку. Водій ГАЗ-53 навіть збагнути нічого не встиг, в результаті вантажівка протягла «Волгу» режисера перед собою ще на десяток метрів. Ремінь безпеки не врятував... Вижити було неможливо. На момент смерті Леонідові Бикову було лише 50 років...

Ховали Леоніда Бикова на Байковому цвинтарі в ясний сонячний день. А біля труни стояла 2-га ескадрилья – актори з фільму «В бій ідуть лише “старі”» Сергій Іванов, Володимир Талашко, Сергій Підгорний. Співали, ковтаючи сльози, «Смуглянку»...

Найкращим уособленням пам'ятника цьому неперевершеному митцю є його фільми, надзвичайно щирі, душевні й набагато глибші, ніж може здатися на перший погляд. І від таких фільмів справді хочеться жити!

Увічнення пам'яті Леоніда Бикова

- У 1994 році одну з малих планет, відкритих астрономом Кримської астрофізичної обсерваторії Людмилою Черних, було названо на честь Леоніда Бикова;
- В Музеї історії м. Краматорськ Леоніду Бикову присвячено окрему велику експозицію;
- У 1998 році до 70-річчя від дня народження актора Укрпошта випустила конверт з портретом Леоніда Бикова;

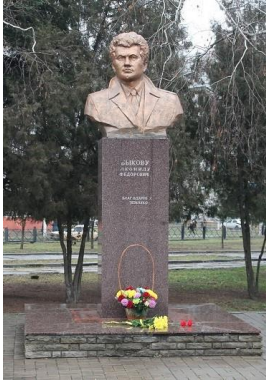
- Ім'ям Леоніда Бикова названі: Центр культури та дозвілля у м. Краматорськ, бульвар в Деснянському районі м. Київ, вулиці у містах Дружківка, Краматорськ, Кривий Ріг, Покровськ, Слов'янськ, Суми, Харків; винищувач МіГ-29МУ1 ВВС України (бортовий номер 09 білий);

- Леонідові Бикову споруджені пам'ятники:

у м. Київ 6 листопада 2001 р. відкрито пам'ятник військовим льотчикам, загиблим під час звільнення України (скульптори Володимир Щур і Віталій Сивко). Напис на постаменті українською мовою: «Військовим льотчикам присвячується. Леонід Биков». Таким чином, пам'ятник військовим льотчикам є одночасно і пам'ятником народному артисту України Л. Бикову, який постає у своєму найвідомішому кінообразі – командира ескадрильї капітана Олексія «Маестро» Титаренка з фільму «В бій ідуть самі “старі”»;

погруддя у м. Краматорськ на вул. Шкільній біля Центру культури та дозвілля ім. Леоніда Бикова (2002 р., скульптор Сергій Гонтар, архитектор А. Бучек);

пам'ятник Л. Бикову в Саду ім. Т. Г. Шевченка, м. Харків (2019 р., скульптор Катіб Мамедов).

- Меморіальні дошки на честь актора встановлені на будівлі ЗОШ № 6 в м. Краматорськ, фасадах жилого будинку і Харківського академічного українського драматичного театру ім. Т. Шевченка в м. Харків (2003), на фасаді адміністративного корпусу кіностудії ім. О. Довженка (1988) та будинку на вул. Туманяна, № 8 (1980, скульптор В. Борисенко), де у 1975–1979 рр. жив Л. Биков;

- Мурали пам'яті Леоніда Бикова:

в м. Харків на вулиці Сумській (2013 р., в межах артпроєкту «Гордість Харкова» художники артгрупи «SOUL» Олексій Постульга, Олексій Філіппов та Денис Стадник);

в м. Київ на вулиці Туманяна (2017 р., художник Микола Янок);

в м. Краматорськ на вулиці Л. Бикова (2018 р., художник Андрій Пальваль);

- У 2018 році на державному рівні в Україні відзначили 90 років від дня народження Леоніда Бикова;
- Про актора створений документальний фільм «...якого любили всі» (1982 р., режисер Леонід Осика).

Радимо почитати

Про життя та творчість Леоніда Бикова

Книги

А спасаєт планету – нежність! [Текст] : сб. стихов и рис., посвящ. Л. Ф. Быкову, его друзьям и коллегам по кино / сост. Ю. Чечко, Н. Колесник. – Киев : Изд. Дом. О. Федорова, 2012. – 131 с. : ил.

Брюховецька, Лариса І. Своє/рідне кіно Леоніда Бикова [Текст] / Л. І. Брюховецька. – Київ : Ред. журн. «Кіно-Театр» : Задруга, 2010. – 339 с. : іл. – (Бібліотека журналу «Кіно-Театр»).

«Будем жить!» [Текст] : воспоминания о Леониде Быкове – режиссере, актере, другие... / [ред. Ю. Чикирисов]. – Киев : Укр. письменник : Вир, 1996. – 192 с. : фот.

Коломієць, Ростислав Григорович. Леонід Биков [Текст] / Р. Г. Коломієць ; худож.-оформлювач Є. В. Вдовиченко. – Харків : Фоліо, 2020. – 123 с. – (Знамениті українці).

Королева, Марина. В бой идут одни «старики» [Текст] : [история создания фильма] / М. Королева, Л. Даниленко. – Киев: Издат. дом ИМХ, 2012. – 95 с. : ил. + В бой идут одни «старики» : фильм (DVD video). – (Любимое кино: в 35 т. ; т. 5).

Статті

Биков Леонід [Текст] // Українські обличчя кіно й театру / упоряд. Л. Брюховецька. – Київ : Задруга, 2012. – С. 21–34.

Биков Леонід Федорович [Текст] // Капельгородська Н. М., Глущенко Є. С., Синько О. Р. Кіномистецтво України в біографіях. – Київ : АВДІ, 2004. – С. 60.

Биков Леонід Федорович [Текст] // Мистецтво України: біогр. довідник / ред. А. Кудрицький. – Київ : УЕ, 1997. – С. 58.

Биков Леонід Федорович [Текст] // Шевченківські лауреати. 1962–2012: енциклопед. довідник / авт.-упоряд. М. Лабінський. – К.: Криниця, 2001. – С. 44–45.

Корогодський, Роман. «Судилися лише вчинки» [Текст] // У КІНО–КОЛІ / за ред. В. Войтенка. – Київ : Дух і літера, 2012. – С. 315–336.

Леонід Биков [Текст] // Народжені Україною: мемеріал. альманах. Т. 1 (А–К). – Київ : ЄВРОІМІДЖ, 2002. – С. 192–193.

Скляренко, В. М. Биков Леонід Федорович [Текст] // 100 знаменитих людей України / В. М. Скляренко, Т. М. Харченко, Ю. О. Очкурова ; пер. з рос. Т. Ковальової ; худож.-оформл. Л. Д. Киркач-Осипова. – Харків: Фоліо, 2005. – С. 30-35. – (100 знаменитих).

Електронні ресурси віддаленого доступу

Аленькова, Наталья. «Будем жить»: 12 декабря 1928 года родился наш выдающийся земляк Леонид Быков [Електронний ресурс] : [екскурсія в Музей истории города, посв. Л. Быкову] / Н. Аленькова // Східний проект [сайт]. – Електрон. текст., відеоданні (1 файл: 03:11 мин.), фот. – Краматорск, 2021. – 12 дек. – Режим доступу: <https://vp.donetsk.ua/gorod-region/gorod/100619-budem-zhit-12-dekabrya-1928-goda-rodilsya-nash-vydayushchijsya-zemlyak-leonid-bykov> (дата звернення 06.12.2023). – Загл. с екрана.

Аленькова, Наталья. Експерсія по краматорським сторінкам життя Леоніда Бикова: будинок, де мешкав актор, школа № 6, де навчався та ін. [Електронний ресурс] / Н. Аленькова // Східний проект [сайт]. – Електрон. текст. дані, фот. – Краматорськ, 2021. – 13 груд. – Режим доступу: <https://vp.donetsk.ua/gorod-region/gorod/100662-ekskursiya-po-kramatorskim-storinkam-zhittya-leonida-bikova-budinok-de-meshkav-aktor-shkola-6-de-navchavsya-ta-in> (дата звернення 06.12.2023). – Заголовок з екрана.

Биков Леонід Федорович [Електронний ресурс] // Вікіпедія [сайт]. – Електрон. текст. дані, фот. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2_%D0%9B%D0%B5%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B4_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата звернення 22.11.2023). – Заголовок з екрана.

Леонид Быков. Встречная полоса – Документальный фильм – Интер [Електронний ресурс] // YouTube [сайт]. – Електрон. текст., відеодані (1 файл: 44:50 хв.). – [Київ], 2013. – 16 груд. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=gv9C0Q6xBX0> (дата звернення 22.11.2023). – Заголовок з екрана.

Леонид Быков о фильме «В бой идут одни старики» [Електронний

ресурс] : [прем'єра фільму в м. Барнаул, 1974 р.] // YouTube [сайт]. – Електрон. текст., відеодані (1 файл: 07:29 хв.). – [Київ], 2014. – 18 трав. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=WzVAqqMXJAM> (дата звернення 22.11.2023). – Заголовок з екрана.

Мурал «Леонид Быков – Будем Жить» г. Краматорск, сентябрь 2018 г. [Електронний ресурс] // YouTube [сайт]. – Електрон. текст., відеодані (1 файл: 02:03 хв.). – Краматорськ, 2020. – 30 січ. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=O5Oxid1WKYQ> (дата звернення 22.11.2023). – Заголовок з екрана.

Рудяченко, Олександр. Леонід Биков. Прибулець, що відбув [Електронний ресурс] / О. Рудяченко // Укрінформ [сайт]. – Електрон. текст. дані, фот. – Київ, 2018. – 12 груд. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2598839-leonid-bikov-pribulec-so-pisov.html> (дата звернення 30.11.2023). – Заголовок з екрана.

Стрижова, Ольга. Він мріяв показати всю красу рідної України»: що відомо про актора Леоніда Бикова [Електронний ресурс] / О. Стрижова // Радіо Свобода [сайт]. – Електрон. текст. дані, фот. – Київ, 2020. – 12 груд. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29652504.html> (дата звернення 30.11.2023). – Заголовок з екрана.

Тихонова, Інна. Леонід Биков: мрія – висота [Електронний ресурс] / І. Тихонова // 50 plus [сайт]. – Електрон. текст. дані, фот. – Київ, 2022. – 12 груд. – Режим доступу: <https://50plus.com.ua/leonid-bykov-mriya-vysota/> (дата звернення 22.11.2023). – Заголовок з екрана.

ФОТО. «Будем жить»: на Донетчине появился мурал знаменитому земляку Леониду Быкову [Електронний ресурс] // Вчасно [сайт]. – Електрон. текст. дані, фот. – Київ, 2018. – 24 верес. – Режим доступу: <https://vchasnoua.com/news/foto-budem-zhit-na-donetchine-poyavilsya-mural-znamenitomu-zemlyaku-leonidu-bykovu> (дата звернення 01.12.2023). – Заголовок з екрана.

Як СРСР ламав талановитого режисера «В бій ідуть тільки “старі”» Леоніда Бикова [Електронний ресурс] : [блог журналістки Дарки Гірної] // YouTube [сайт]. – Електрон. відеодані (1 файл: 18:23 хв.). – Київ, 2022. – 29 лип. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=94hyh4vXqrg> (дата звернення 01.12.2023). – Заголовок з екрана.

Інформаційне видання

Його називали «Маестро»

до 95-річчя від дня народження Леоніда Федоровича Бикова

Біобібліографічне есе

Укладач **Корабльова** Наталія Володимирівна

Оформлення Н. І. Ганжела

Редагування Н. І. Ганжела

Відповідальний за випуск Ю. С. Василенко